

DE ZATERDAGEXCURSIE NAAR MIDDENDUIN BIJ OVERVEEN OP 25 NOVEMBER 1989

door Eddy Weeda

Ongeveer twintig mensen hielden op een stralende zaterdag laat in de herfst van 1989 een zoektocht naar mossen en korstmossen in het natuurreservaat Middenduin, in de binnenduinen bij Overveen. Het eerste excursiedoel in dit terrein was een oude, beschaduwde, ongeveer twee meter diepe, cementen bak hoog in een duinrug. Boswachter S. Reede, die ons een ladder had geleend om in deze bak af te dalen, vertelde dat het om een oude 'watertoren' ging, aangelegd omstreeks 1830. Vanuit de nabijgelegen Zanderijvaart werd water naar de bak omhooggepompt. De waterdruk maakte het mogelijk in kasteel Duinlust (het tegenwoordige CIOS-gebouw) te douchen én een lift te laten werken; wat anderhalve eeuw geleden op zo'n afgelegen plek een ongekende luxe betekende. Inmiddels staat de bak al lang droog, al is de bodem nu bedekt met een drabbig mengsel van bladafval, takken en regenwater. De wand is rijkelijk met mossen begroeid, overwegend met acrocarpen. Hiervan zijn *Bryoerythrophyllum recurvirostre*, *Fissidens adianthoides* en *Encalypta streptocarpa* in andere duingebieden in deze omgeving bewoners van noordhellingen (met name in het zuidelijke deel van de Kennemerduinen). *Zygodon viridissimus* en *Homalothecium sericeum* zijn epifyten van voedselrijke schors die ook vaak epilithisch voorkomen, evenals *Rhynchostegium confertum* die op de vlakke bovenrand van de bak groeit. Van de typisch epilithische soorten staan *Didymodon rigidulus*, *Schistidium apocarpum* en *Tortula muralis* op de loodrechte wand, *Rhynchostegium murale* op de vlakke bovenrand. Op de zeer vochtige basis van de wand groeien *Plagiomnium undulatum* en *P. rostratum*. Laatstgenoemde kon bij nadeterminatie worden herkend

dank zij de nieuwe Bladmosflora van Touw & Rubers, en bleek een jong kapsel te bevatten. In de duinstreek is deze soort maar een paar maal gevonden: lang geleden in de dezelfde omgeving als nu, namelijk bij Bloemendaal en Overveen, en meer recent alleen op Terschelling.

Korstmossen waren in de bak en op de omringende bomen nauwelijks te vinden, zodat de aanwezige lichnologen zich afsplitsten en hun heil zochten bij een spoortunnel en een aantal oude Populieren, Iepen en Eiken in het westelijk deel van het reservaat. Zeldzaamheden werden hier niet aangetroffen.

De bryologen verkenden de zuidwesthelling van de Kolkberg, waar onder meer *Tortella flavovirens* (vrij veel), *Tortula subulata* en *Rhynchostegium megapolitanum* (weinig) werden gevonden. Vervolgens werd de natte vallei nabij het huis Middenduin doorzocht. Boswachter S. Reede vertelde dat het hier om voormalig bollenland ging, waar 6 jaren tevoren anderhalve meter zand was weggegraven. Jaarlijks maaien in de nazomer had wel tot een zekere verschraling geleid, maar het massaal optreden van *Marchantia polymorpha* wees er toch wel op dat de bovenste bodemlaag nog behoorlijk voedselrijk was. We vonden echter ook vrij grote plekken rijkelijk kapsels dragende *Bryum pseudotriquetrum*, een enkele *Bryum algovicum*, verder hier en daar *Aneura pinguis* en *Pellia endiviifolia*, beide met jonge kapsels. Een aanduiding van 'kalkmoeras'-vegetatie was dus wel aanwezig. Verder zagen we onder meer Waterpunge (*Samolus valerandi*), Padderus (*Juncus subnodulosus*) en in een plasje Lidsteng (*Hippuris vulgaris*) alsmede een fraai, dicht bestekeld kranswier, zo te zien *Chara hispida*.

Op een open veldje bewesten huis Middenduin kwamen bryologen en lichnologen elkaar weer tegen. Het veldje in kwestie bleek nogal rijk aan *Cladina's* en *Cladonia's* (acht soorten, geen zeldzaamheden), terwijl *Racomitrium canescens* var. *canescens* over grote opper-

vlakten het aspect bepaalde. Op een nabijgelegen, met loofbos begroeide, nogal steile noordhelling was *Eurhynchium striatum* verrassend talrijk. Ook stonden hier *Plagiothecium undulatum* en *P. nemorale*, de laatste met talrijke spoelvormige gemmen in de bladoksels.

In natte, gemaaide vlakjes bewesten het begin van de Zanderijvaart vonden we nog *Bryum pseudotriquetrum* en een grote plek *Climacium dendroides*. Opmerkelijk is hier het voorkomen van Vrouwenmantel (*Alchemilla spec.*). Verspreid over een aantal Populieren werden *Frullania dilatata*, *Metzgeria furcata*, *Orthotrichum affine* en *Zygodon viridissimus* aangetroffen. Op Zomer-eiken was een tamelijk rijke lichenenbegroeiing met onder meer *Pseudevernia furfuracea* aanwezig.

Als besluit van de excursie hielden mossen- en korstmossenminnaars nog een korte bedevaart naar de Iepen en Populieren bij Kraantje Lek. Ongelooflijk weinig groeien daar *Tortula laevipila* en *Frullania dilatata*, beide overvloedig fructificerend. Ook het uiterst zeldzaam geworden korstmos *Anaptychia ciliaris* is nog steeds aanwezig, evenals *Physcia aipolia*.

Eerder in het jaar had Henk Greven in deze omgeving op schaduwrijke plekken *Radula complanata* en *Porella platyphylla* aangetroffen. Verdwenen is *Habrodon perpusillus*, die hier zeker een kwart eeuw heeft standgehouden, maar die de laatste jaren ondanks herhaald zoeken niet meer voor den dag is gekomen. De enige andere Nederlandse vindplaats lag op Terschelling, maar daar is *Habrodon* maar eenmaal gevonden.

Om vier uur was de zon zover achter de heuvels gezakt dat we het waarnemen beëindigden. Voldaan gingen we huiswaarts na een excursie, die door de zon en de boswachter was begunstigd, en waarop de deelnemers volop kennis hadden uitgewisseld en overgedragen. Al met al omvatte de oogst aan vondsten 54 bladmossen, 7 levermossen en 73 lichenen.

Deelnemers:

André Aptroot, Gertie Arts, Simon Bakker, Leo de Borst, Dineke de Bruin, Rolf Griffioen, Patrick Hommel, Hubert Kievit, Joop Kortselius, Jos Neuteboom, Leo Spier, Aafke Teensma, Karin Uilhoorn, Rob van der Valk, Koos van Vliet, Eddy Weeda, Koos en Mary Zaalberg.

Soortenlijst:

Hierin zijn verwerkt lijsten met mossenopgaven van Joop Kortselius en Rob van der Valk; de lichenen zijn opgegeven door André Aptroot en Koos van Vliet.

- 1 - Middenduin, cementen bak, 25.31.12
 - 1* - idem, op boomstammen in de bak
 - 2 - zuidwesthelling van de Kolkberg, 25.31.11
 - 3 - natte vallei in afgraving bij huis Middenduin
 - 4 - open mosveldje bewesten huis Middenduin, 25.31.11
 - 5 - beboste noordhelling ten zuidwesten van
huisdenduin, 25.31.11
 - 6 - natte vlakjes nabij begin Zanderijvaart, 25.31.11
 - 7 - epifyten op Canadese populieren, 25.31.11
 - 8 - epifyten op Iepen, 25.31.11
 - 9 - epifyten op Zomereiken, 25.31.11
 - 10 - spoorwegtunneltje aan zuidwestrand Middenduin
25.31.21
 - 11 - epifyten op canadese populieren bij Kraantje Lek,
25.31.21
 - 12 - epifyten op iepen bij Kraantje Lek, 25.31.21
 - 13 - 'losse vondsten in 25.31.11
 - 14 - op de grond in naald- en beukenbos in 25.31.12
- f - met volgroeide kapsels
j - met (zeer) jonge kapsels
g - met gemmen

Bladmossen:

<i>Amblystegium serpens</i>	1f, 13
<i>Atrichum undulatum</i>	5
<i>Aulacomnium androgynum</i>	7g
<i>Barbula convoluta</i>	3
<i>Brachythecium albicans</i>	13
<i>Brachythecium mildeanum</i>	3
<i>Brachythecium rutabulum</i>	1f, 2f, 3f, 4, 5f
<i>Bryoerythrophyllum recurvirostre</i>	1f
<i>Bryum amblyodon</i>	3f
<i>Bryum argenteum</i>	2
<i>Bryum capillare</i>	1f, 1*f, 2f, 4, 5f, 11, 14
<i>Bryum pseudotriquetrum</i>	3f, 6f
<i>Calliergonella cuspidata</i>	3, 6
<i>Campylopus introflexus</i>	2, 4f
<i>Ceratodon purpureus</i>	1, 2, 4, 6
<i>Climacium dendroides</i>	6
<i>Dicranella heteromalla</i>	5
<i>Dicranoweisia cirrata</i>	7f
<i>Dicranum scoparium</i>	2, 4, 5
<i>Didymodon rigidulus</i>	1 (det. Ad Bouman)
<i>Drepanocladus aduncus</i>	3
<i>Encalypta streptocarpa</i>	1
<i>Eurhynchium praelongum</i>	1, 2f, 3, 4, 5, 6
<i>Eurhynchium striatum</i>	5
<i>Fissidens adianthoides</i>	1f
<i>Funaria hygrometrica</i>	3f
<i>Homalothecium sericeum</i>	1j, 11
<i>Hypnum cupressiforme</i>	1f, 1*, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11f, 12

<i>Mnium hornum</i>	1j, 1*, 5, 14
<i>Orthodontium lineare</i>	1*
<i>Orthotrichum affine</i>	7f
<i>Orthotrichum diaphanum</i>	7, 11f
<i>Plagiomnium affine</i>	1, 2, 5, 6
<i>Plagiomnium rostratum</i>	1j
<i>Plagiomnium undulatum</i>	1, 2, 5
<i>Plagiothecium denticulatum</i>	1*, 14f
<i>Plagiothecium nemorale</i>	5g
<i>Plagiothecium undulatum</i>	5
<i>Polytrichum juniperinum</i>	2, 4
<i>Polytrichum piliferum</i>	4
<i>Pseudoscleropodium purum</i>	2, 3, 4, 5, 6
<i>Racomitrium canescens canescens</i>	4
<i>Rhynchostegium confertum</i>	1f, 11, 12f, 13
<i>Rhynchostegium megapolitanum</i>	2f
<i>Rhynchostegium murale</i>	1
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i>	3
<i>Schistidium apocarpum</i>	1
<i>Tortella flavovirens</i>	2, 4
<i>Tortula calcicolens</i>	2, 4
<i>Tortula laevipila</i>	11f, 12
<i>Tortula muralis</i>	1f, 10f
<i>Tortula ruralis ruraliformis</i>	2, 4
<i>Tortula subulata</i>	2
<i>Zygodon viridissimus</i>	1, 7, 11, 12

Levermossen:

<i>Aneura pinguis</i>	3j
<i>Frullania dilatata</i>	7, 11f, 12
<i>Lophocolea bidentata</i>	13
<i>Lophocolea heterophylla</i>	1*, 5, 7, 9
<i>Marchantia polymorpha</i>	3f
<i>Metzgeria furcata</i>	7, 12
<i>Pellia endiviifolia</i>	3j

Lichenen:

<i>Anaptychia ciliaris</i>	11
<i>Anisomeridium juistense</i>	12
<i>Bacidia arnoldiana</i>	9
<i>Bacidia rubella</i>	12
<i>Buellia punctata</i>	8, 10, 11, 12
<i>Calicium viride</i>	12
<i>Caloplaca citrina</i>	10
<i>Caloplaca lithophila</i>	10
<i>Candelariella vitellina</i>	10
<i>Chaenotheca ferruginea</i>	5
<i>Cladina arbuscula</i>	4
<i>Cladina portentosa</i>	4
<i>Cladonia chlorophaea</i>	7, 8, 11
<i>Cladonia coniocraea</i>	7, 8, 9, 10, 11, 12
<i>Cladonia fimbriata</i>	5
<i>Cladonia furcata</i>	4
<i>Cladonia glauca</i>	9
<i>Cladonia gracilis</i>	4
<i>Cladonia humilis</i>	4
<i>Cladonia merochlorophaea</i>	4

<i>Cladonia ochrochlora</i>	7
<i>Cladonia ramulosa</i>	4
<i>Cladonia rangiformis</i>	4
<i>Cliostomum griffithii</i>	7, 11
<i>Coelocaulon aculeatum</i>	4
<i>Dimerella diluta</i>	7
<i>Diploicia canescens</i>	12
<i>Evernia prunastri</i>	9
<i>Hypocenomyce scalaris</i>	7
<i>Hypogymnia physodes</i>	9, 11
<i>Hypogymnia tubulosa</i>	9
<i>Lecanora albescens</i>	10
<i>Lecanora campestris</i>	10
<i>Lecanora chlarotera</i>	7, 9, 11
<i>Lecanora conizaeoides</i>	7, 8, 9, 11, 12
<i>Lecanora dispersa</i>	10, 11
<i>Lecanora expallens</i>	7, 8, 9, 11, 12
<i>Lecanora hageni</i>	7, 10, 11
<i>Lecanora symmicta</i>	11
<i>Lecidella elaeochroma</i>	7, 11
<i>Lecidella scabra</i>	10
<i>Lecidella stigmatea</i>	10
<i>Lepraria incana</i>	1, 7, 8, 9, 10, 11, 12
<i>Lepraria lobificans</i>	7
<i>Mycobilimbia sabuletorum</i>	10
<i>Opegrapha atra</i>	12
<i>Opegrapha cinerea</i>	12
<i>Parmelia acetabulum</i>	11
<i>Parmelia caperata</i>	7
<i>Parmelia exasperatula</i>	7

<i>Parmelia subaurifera</i>	7, 8, 9, 11
<i>Parmelia subrudecta</i>	7, 8
<i>Parmelia sulcata</i>	7, 8, 9, 11, 12
<i>Peltigera membranacea</i>	6
<i>Peltigera rufescens</i>	5
<i>Phlyctis argena</i>	7
<i>Phaeophyscia orbicularis</i>	10, 11
<i>Physcia adscendens</i>	10
<i>Physcia aipolia</i>	11
<i>Physcia tenella</i>	10
<i>Physconia distorta</i>	11
<i>Porina aenea (= chlorotica p.p.)</i>	7
<i>Pseudevernia furfuracea</i>	9
<i>Ramalina farinacea</i>	9, 11, 12
<i>Ramalina fastigiata</i>	11
<i>Rinodina exigua</i>	10
<i>Trapeliopsis granulosa</i>	7
<i>Verrucaria maculiformis</i>	10
<i>Verrucaria muralis</i>	1, 10
<i>Verrucaria nigrescens</i>	10
<i>Xanthoria calcicola</i>	10
<i>Xanthoria parietina</i>	7, 9, 10, 11
<i>Xanthoria polycarpa</i>	9